

An aerial photograph of a park or memorial site. In the lower-left, there is a small white church with a prominent red roof. To its right is a circular stone structure with a central mound of earth and some vegetation. Further up and to the left is a large, semi-circular stone structure with a white railing and a central opening. The ground is a mix of green grass and stone paths. The overall scene is set against a backdrop of trees and a clear sky.

*„Mert szeretetre
van szükség, hogy ...
szenvedés után
megbékéljenek
a lelkek...”*

**A GULÁG–GUPVI-KUTATÓK
NEMZETKÖZI FÓRUMA
KÁRPÁTALJÁN, 2020**

*Nemzetközi emlékkonferencia
Beregszász, 2020. november 20.*

*„Mert szeretetre van szükség, hogy ...
szenvedés után megbékéljenek a lelkek...”*

**A GULÁG–GUPVI-KUTATÓK
NEMZETKÖZI FÓRUMA
KÁRPÁTALJÁN, 2020**

Nemzetközi emlékkonferencia
Beregszász, 2020. november 20.

Kárpátaljai Magyar Könyvek **300.**

Sorozatszerkesztő és felelős kiadó: Dupka György

A kiadvány megjelenését
a Bethlen Gábor Alap támogatta

A kötet a 2020. november 20-án Beregszászban
a Szolyvai Emlékparkbizottság által rendezett
GULÁG–GUPVI Fórum, 2020.
nemzetközi emlékkonferencia anyagait tartalmazza.

Készült a Szolyvai Emlékparkbizottság kutatóműhelyében
Szerkesztette: *dr. Dupka György, dr. Zubánics László*
A közölt tanulmányok tartalmáért a szerzők a felelősek.

Lektorálta: *dr. Zubánics László*

© *dr. Dupka György*, 2021

© *A szerzők*, 2021

A borítón a Szolyvai Emlékpark drónfelvétele látható, forrás: Wikipédia

Lektorálta és szerkesztette: *dr. Zékány Krisztina*
Orosz fordítás: *dr. Lengyel Sándor*
Közreműködő, fotók, képszerkesztő: *Fuchs Andrea*
Borító, műszaki szerkesztő: *Dupka Zsolt*
A könyv elektronikus változata elérhető:
www.kmmi.org.ua (Adattár, könyvek)
Nyomdai munkák: RIK-U Kft.

ISBN 978-615-5757-31-0

ISSN 1022-0283

A Szolyvai Emlékparkbizottság Évkönyve

*„Mert szeretetre van szükség, hogy ...
szenvedés után megbékéljenek a lelkek...”*

**A GULÁG–GUPVI-KUTATÓK
NEMZETKÖZI FÓRUMA
KÁRPÁTALJÁN, 2020**

*Nemzetközi emlékkonferencia
Beregszász, 2020. november 20.*

Szolyvai Emlékparkbizottság – Intermix Kiadó
Ungvár–Budapest
2021

TARTALOM

Dr. Tóth Mihály

A Szolyvai Emlékparkbizottság 2020. évi tevékenységéről7

Dr. Brenner Koloman

Kedves egybegyűltek, kedves vendégek, kedves megemlékezők! 12

Dr. Zékány Krisztina

„Élni kell, élni muszáj” – A GULÁG–GUPVI-kutatók nemzetközi fóruma Kárpátalján, 2019 című gyűjteményről 14

Dr. Zubánics László

Dupka György: A kárpátaljai magyarság, németiség elhallgatott tragédiája, 1944–1946. György Dupka. A hidden tragedy: the fate of hungarians and germans in Subcarpathia, 1944–46 című könyvéről 21

Beke Mihály András

„Hitványabb anyag mi sem vagyunk...”

Az erdélyi magyarok ’56-ja 27

Dr. Molnár D. Erzsébet

A kárpátaljai görögkatolikus magyarság és a málenkij robot 52

Marosi István

„Mert szeretetre van szükség, hogy ... szenvedés után megbékéljenek a lelkek...” – Ortutay Jenő (1889–1950) – áldozópap, politikus, mártír.. 72

Dr. Dupka György

Szovjetellenes kezdeményezések és szervezkedések Kárpátalján, 1953–1956..... 87

Bimba Brigitta

A nagyszőlősi és a felső-tisza-vidéki sváb nők internálása 1944-45 fordulóján a Szovjetunió Állami Honvédelmi Bizottságának 7161. sz. parancsa alapján 98

<i>Dr. Horváth Miklós</i>	
Adalékok a Kádár-csoport 1956–1957-es legitimitásának és a formálódó hatalom jellegének értékeléséhez.....	113
<i>Dr. Botlik József</i>	
A magyarságukért szenvedtek vértanú halált Az Országgyűlés kivégzett kárpátaljai felsőházi tagjai és képviselői	127
<i>Dr. Motrevics Vladimir Pavlovics</i>	
A II. Világháború idegen hadifoglyai és internáltjai az Azerbajdzsáni SzSzK-ban 1944–1950-es években: A fogvatartottak lélekszáma, elhelyezése és elhalálózása.....	152
<i>проф. Мотревич Владимир Павлович</i>	
Иностранные военнопленные и интернированные второй мировой войны в Азербайджанской ССР в 1944–1950 гг.: Численность, дислокация, смертность контингента.....	165
<i>Hack Ferenc Mihályné</i>	181
Kitelepítés almáskamarásról	181
Függelék	209
FÜGGELÉK.....	217
<i>Nemzetközi emlékkonferencia, 2020. november 20.</i>	
<i>Megemlékezés, koszorúzás, emléktáblák avatása</i>	
<i>a Szolyvai Emlékparkban, 2020. november 21.</i>	223
<i>GULÁG-GUPVI-emlékezetpolitika: fontosabb kárpátaljai események, megvalósult projektek, 2020</i>	227
<i>A Szolyvai Emlékparkbizottság kutatóműhelyében készült</i>	
<i>GULÁG-GUPVI kiadványok, 2020</i>	251
<i>GULÁG-GUPVI Nemzetközi Fórum, 2019. anyagainak jegyzéke....</i>	252
<i>A szerzők kislexikona</i>	256

A KÁRPÁTALJAI GÖRÖGKATOLIKUS MAGYARSÁG ÉS A MÁLENKIJ ROBOT

Ismeretes, hogy 1944 végén a kárpátaljai magyar és német etnikum tízezrei számára a vesztes világháború következménye deportálások, kényszermunka, málenkij robot volt. A magyar nemzet megbüntetésére irányuló szovjet akarat a kárpátaljai magyarság esetében is megmutatkozott, annál is inkább mivel Sztálin elhatározta a terület Szovjetunióhoz való csatolását. Meghatározó vélemények szerint a legnagyobb mértékű etnikai tisztogatás az akkori Magyarország területén Kárpátalján ment végbe. A málenkij robot különböző vonatkozásainak kutatása során olyan információk merültek fel, melyek alapján azt feltételezzük, hogy a kárpátaljai magyar görögkatolikus közösség több településen mentesült az elhurcolások elől. Jelen tanulmányban ezt a hipotézist vizsgáljuk, illetve a málenkij robot nemze-

tiségi és vallási összefüggéseit mutatjuk be a rendelkezésre álló adatok segítségével, különös tekintettel a görögkatolikus magyarságra.

1. A téma feldolgozására vonatkozó források, módszerek.

A málenkij robot kárpátaljai vonatkozásainak kutatásával kapcsolatban nagy fontossággal bír az az 1945 júliusában, településenként összeállított névsor, amelyet az akkori helyi kommunista vezetés, Kárpát-ontúli Ukrajna Néptanácsa utasítására írtak össze azzal a céllal, hogy felmérjék a területről származó, sztálini légerekben raboskodók személyek számát. A névjegyzékben együtt szerepelnek a frontról, hadifogolyként légerekbe került személyek és az otthonukból civilként internáltak adatai. Mivel az eredeti névsorban a számozás több helyen is meglehetősen kaotikus, többször újrakezdődik egy településen belül, a minél pontosabb információ érdekében célszerűnek láttuk az adatoknak elektronikus adatbázisba történő rendezését, amely alapján megállapítható, hogy 28 098 kárpátaljai magyar és német nemzetiségű személy raboskodott szovjet hadifogoly- és internáltügyi légerekben.³

A régió és településeinek nemzetiségi és felekezeti arányait illetően a vizsgált időszakban a legpontosabb adatokkal a Központi Statisztikai Hivatal közreadásában megjelentetett forráskiadvány szolgál, mely az 1941-es népszámlálás eredményeit is tartalmazza, amelyből a nemzetiségi,⁴ illetve felekezeti arányokat is megtudhatjuk települési bontásban is.⁵

A levéltári források mellett szintén elsődleges jelentősége van a deportálásokat túlélte elhurcoltak, illetve a szovjetizálást átélte adatközlők visszaemlékezéseinek, melyek a témához kapcsolódó iratok hiányos-

³ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), F.P-14., op. 1., od. zb. 215-232.

⁴ Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1996.

⁵ Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880–1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2000.

sága miatt hatalmas értékkel bírnak. A reneszánszát élő, az egyéni és kollektív tapasztalatokra koncentrááló történettudományi módszert,⁶ az oral history módszerét alkalmazva az eseményekre még emlékező egykori szemtanúk, illetve résztvevők meg- és kikérdezése által továbbí, részletesebb, a levéltári iratokban, statisztikákban nem szereplő információk birtokába juthatunk: „*a túlélők visszaemlékezései a személyes élmény hitelességét állítják szembe a szocialista időszak torzított, elhallgatott történelmi emlékezetével*”.⁷ A téma aktualitását mi sem támasztja jobban alá, mint hogy a túlélők felbecsülhetetlen visszaemlékezéseit illetően a több mint 75 évvel ezelőtt történt eseményekkel kapcsolatban a huszonnegyedik óra utolsó utáni percében vagyunk. A régióra fokozottan igaz az az állítás, miszerint az 1944 utáni időszak egyéni és kollektív emlékezete a szovjet rendszer fennállásának idején tabukkal, elfojtásokkal terhelt.⁸ Itt tulajdonképpen arról a múltról van szó, amely politikai szempontból már történelem, de a megkérdezettek jelentős része számára tapasztalat, felidézhető emlékezet.⁹ A visszaemlékezések hitelességét az egymással való összevetésük igazolja.

Az írott és íratlan források mellett az elhurcolások etnikai-vallási összefüggéseinek vizsgálatára megoldást adhat a Pearson-féle korrelációs analízis statisztikai módszere, avagy a korrelációs számítás. A korrelációs számítás két véletlen számszerű változó szimmetrikus kapcsolatával foglalkozik, akkor beszélünk korrelációs kapcsolatról az x és y véletlen változók között, ha vagy kis x értékekhez kis y értékek, nagy x értékekhez nagy

⁶ Stradling, Bob: A huszadik századi európai történelem tanítása. Részlet az Európa Tanács a „Huszadik századi európai történelem tanulása és tanítása” c. programjából. Magyar változat: Világpolgár 2000 Oktatási Tanácsadó Iroda www.tusarok.org/rovatok/cikk.php?id=1312 (Letöltés ideje: 2014. szeptember 10.)

⁷ Bognár Zalán: Hadifogolytáborok és (hadi)fogolysors a Vörös hadsereg által megszállt Magyarországon 1944–1945. Kairosz Kiadó, Budapest, 2012. 17.

⁸ Tóth Eszter Zsófia: Munkásság és oral history. Múltunk. 2005. 4 sz. 78.

⁹ Karlaki Orsolya: Ritka minta: Fehér holló őrs. Múltunk. 2005. 4sz. 128.

y értékek (pozitív kapcsolat), vagy pedig kis x értékekhez nagy y értékek és nagy x értékekhez kis y értékek (negatív kapcsolat) tartoznak.

A korrelációs kapcsolat erősségét – intervallum skála esetén – számszerűen a Pearson-féle korrelációs együtthatóval szokták mérni, amit $r(x,y)$ -nal jelölünk. $-1 \leq r(x,x) \leq 1$.

A 0 körüli érték gyenge, -1-hez vagy 1-hez közeli érték erős negatív, illetve pozitív korrelációs kapcsolatot jelez. A korrelációs együttható néhány tulajdonsága: ha a változók függetlenek, akkor $r(x,y)=0$, de abból, hogy $r(x,y)=0$, nem következik a változók függetlensége. $|r(x,y)|=1$ pontosan akkor áll fenn, amikor a változók között lineáris a kapcsolat, azaz $y=ax+b$, ekkor $r(x,y)$ előjele megegyezik az x,y előjével. Nem szabad részátlagokra használni, mert a kijelent bizonytalanságok miatt a valóságosnál erősebb összefüggést mutathat.

A Pearson-féle korrelációs elemzés csak akkor alkalmazható, ha a normális eloszlástól nem különbözik szignifikánsan az adatsorunk. Első lépésben normalitásvizsgálatot végzünk. A vizsgálatot a Kolmogorov-Szmirnov-próbával hajtottuk végre.¹⁰ A Kolmogorov–Szmirnov próba egy statisztikai teszt, ami a nem-paraméteres próbák közé tartozik. A teszt két minta eloszlásának összehasonlítására alkalmas. Egymintás t-próbát vizsgálunk vele a tapasztalati és az elméleti eloszlásfüggvény eltéréseinek maximuma alapján. Alkalmas arra, hogy két valószínűségi változó eloszlását összehasonlítsuk, vagy ellenőrizzük, hogy egy valószínűségi változónak csakugyan az az eloszlása, amit feltételeztünk.

A vizsgálatokat az SPSS statisztikai szoftverrel hajtottuk végre, mely alkalmas bonyolultabb matematikai és statisztikai számítások elvégzésére.¹¹

¹⁰ Bolla Marianna – Krámlí András: Statisztikai következtetések elmélete. Typotex Kiadó, Budapest, 2005. 183.

¹¹ Falus Iván – Ollé János: Statisztikai módszerek pedagógusok számára. Okker Kiadó, Budapest, 2000. 372.

Kárpátalja lakosságának száma, nemzetiségi és vallási összetétele a szovjet megszállás előtt

Egy adott terület lakosságszámának megállapításához az anyakönyvi hivatalok által közölt adatok elegendő információt szolgáltatnak, így akár éves vagy féléves bontásban is képet kaphatunk egy adott terület népességszámáról. Sajnos a II. világháború zavaros éve alatt ezen statisztikai számbavételek akadozva és nem minden településen mentek végbe zavartalanul, így nehéz pontosan megállapítani, mennyi is lehetett pontosan Kárpátalja mai területének a lakosság száma az általunk vizsgált időszakban, 1944-ben.

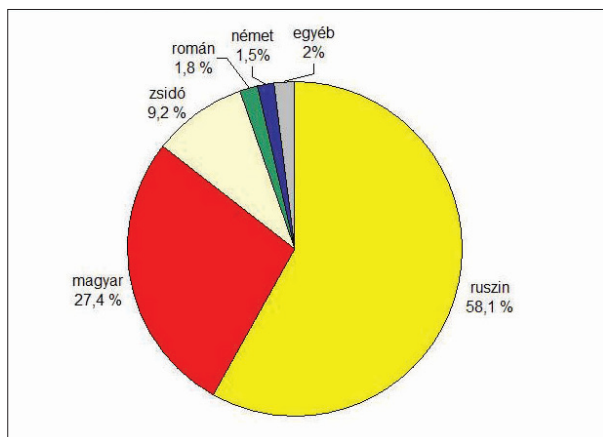
Még nagyobb nehézségekbe ütközünk, ha a nemzetiségi, vagy vallási összetételt akarjuk megvizsgálni, hiszen ezek az információk önbevallásos formában kerülnek bejegyzésre és csupán a népszámlálások alkalmával kérdezzük rá az adott személy nemzetiségi vagy vallási hovatartozására. Másik nagy előnye a népszámlálásoknak, hogy egy egységes módszertan alapján az egész országra kiterjesztve folyik az adatfelvétel, így az adatokat egy nagyobb területre vonatkoztatva is megvizsgálhatjuk, összevethetjük.

Az általunk vizsgált időszakhoz legközelebbi népszámlálást 1941-ben tartották, amikor még Magyarországhoz tartozott Kárpátalja, így ezeket az adatokat vesszük alapul a nemzetiségi és vallási összetétel vizsgálatához.

Kárpátalja mai területének lakosság száma 1941-ben 853 949 fő volt. A második legnépesebb nemzetiség a magyar, a lakosság 27,3 %-át tette ki, ami 233 875 főt jelentett (1. ábra). Hozzá kell tenni, hogy az akkori magyarországi statisztikai módszertan alapján a beszélt nyelvre kérdezték rá és nem a nemzetiségre, így jelentős számú zsidó és cigány nemzetiségű, de magyar anyanyelvű lakos lett magyarként elkönyvelve.¹²

¹² Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880 – 1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1996.

1. ábra. Kárpátalja nemzetiségi összetétele 1941-ben

Forrás: *Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941)*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1996.,
KOC SIS Károly: *Kárpátalja mai területének etnikai térképe*.

Magyar Tudományos Akadémia, Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2001.

A terület magyarsága a maihoz hasonlóan főként a síkvidéki településeken élt, igaz a hegyvidéki területeken jóval magasabb arányban képviseltette magát (2. ábra). Így a magyarlakta települések zöme a mai Beregszászi, Nagyszőlősi, Ungvári és Munkácsi járások területén helyezkedett el.¹³ Azt, hogy melyik települést tekintjük magyarlakta településnek, több szerző különbözőképpen értelmezi. A felvidéki magyarságot vizsgáló Gyurgyik László szerint a legalább 10% magyar népességgel, vagy 100 magyar lakossal rendelkező települést tekintjük ilyennek.¹⁴ Szintén ezeket a mutatókat alapul véve határozta meg

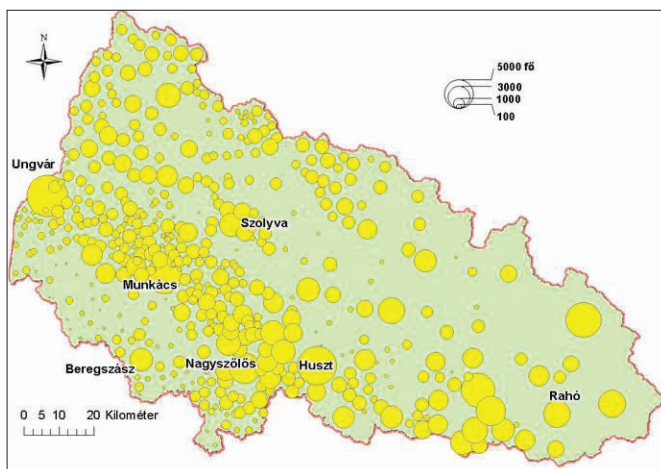
¹³ MOLÁRD. István: *Perifériáról perifériára. Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Kalligram, Budapest, 2018. 100.

¹⁴ GYURGYÍK László: *Magyar mérleg – A szlovákiai magyarság a népszámlálási és a népmozgalmi adatok tükrében*. Kalligram Könyvkiadó, Budapest, 1994. 209.

a kárpátaljai magyarlakta települések számát Molnár József és Molnár D. István a 2005-ben kiadott „Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében” c. könyvében.¹⁵

A vallási összetétel tekintetében színes képet mutat Kárpátalja vallási spektruma. A 853 949 fős lakosság legnagyobb része, 51,0%-a (435 141 fő) a görögkatolikus vallás híve volt (4. ábra). A második legnépesebb hívőközösséggel rendelkező vallás Kárpátalján a görögkeleti volt, a lakosság 17,7%-a (125 637 fő) követte ezt a tanítást. Jelentős volt az izraelita (13,6%), református (10,7%), és római katolikusok (9,3%)

2. ábra. Kárpátalja görögkatolikus lakosságának területi elhelyezkedése 1941-ben

Szerkesztette: Molnár D. István

*Forrás: Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880 – 1941).
Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2000.*

¹⁵ MOLNÁR József – MOLNÁR D. István: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, PoliPrint, Beregszász, 2005. 33.

aránya is az összlakosságon belül. Kárpátalja lakosságának 0,4%-a volt evangélikus, 0,3% pedig egyéb vallás követője volt.

A görögkatolikus vallás főként a ruszinság körében volt elterjedt, ezért a legnagyobb részük a ruszinok által lakott hegyvidéki területeken élt. Szintén jelentős számban éltek e vallás hívei a vidék városaiban, így legnagyobb közösségeik Ungváron (10 530 fő), Huszton (9326 fő) és Munkácson (7864 fő) voltak (2. ábra).

A területen élő román nemzetiségű lakosság túlnyomó része is görögkatolikus vallású volt, erről tanúskodik az is, hogy olyan román többséggel rendelkező településeken, mint Alsóapsa (83,5%), Felsőapsa (79,2%), Középpapsa (90,2%) a lakosság zöme e vallás követője volt.

A magyarság körében jóval kisebb arányban képviseltették magukat e vallás képviselői. Főként a mai Nagyszőlősi és a Beregszászi járások déli részén lévő magyar településeken voltak jelentős számban. Így Beregszász lakosságának 16,8%-a, Nagyszőlős 43,2%-a, Salánk 40,1%-a, Feketeardó 46,1%-a, vallotta magát görögkatolikusnak (2. ábra).

A kárpátaljai magyarság és a málenkij robot

Kárpátalja területén 1944 októberében jelentek meg a 4. Ukrán Front katonái és ezzel gyakorlatilag meg is kezdődött a térség szovjetizálása az akkor még hivatalosan Magyarországhoz tartozó területen.

1944. november 12-én ülésezett a Kárpátalját megszálló 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa, ahol meghozták az akkor még szigorúan titkos 0036. számú parancsot: „Össze kell írni mindazokat a 18-50 éves korú német és magyar nemzetiségű hadköteles személyeket, akik jelenleg a felszabadított Kárpátontúli Ukrajna területén élnek.”¹⁶

¹⁶ A szovjet megszállástól kezdve Kárpátalja megnevezése a hivatalos dokumentumokban Kárpátontúli Ukrajna, lévén Moszkvából vagy Kijevből nézve a Kárpátokon túli területről van szó.

*[...] A katonai parancsnokok a jegyzékbe vételkor kötelesek az érintettek tudomására hozni, hogy november 18-án ismét kötelesek megjelenni [...] A felszabadított Kárpátontúli Ukrajna területén élő személyeket külön osztagokban, listák szerint, konvoj alatt hadifogoly-gyűjtőhelyre kell irányítani.*¹⁷

November 13-án megjelent a Városparancsnokság 2. számú parancsa felzetű falragasz, amely minden településen hirdette a 18-50 év közötti magyar és német nemzetiségű férfilakosság jelentkezési kötelezettségét. A parancs tartalmazta továbbá azt is, hogy abban az esetben, ha valaki nem tesz eleget a jelentkezési kötelezettségnek, akkor haditörvényszék elé kerül. A jelentkezés utolsó napjaként a hatóságok november 16-t jelölték meg.

Ezután megkezdődött az emberek tömeges összegyűjtése, amelynek különböző településeken különböző módszereit alkalmazták a szovjet hatóságok.

Ismeretes, hogy az 1944. november 13-án megjelenő, málenkij robotra felszólító parancs Kárpátalján a 18-50 év közötti, magyar és sváb nemzetiségű férfilakosságot kötelezte jelentkezni a legközelebbi szovjet katonai parancsnokságon. A rendelkezésre álló adatok szerint azonban a hatóságok a kijelölt életkorú személyeken túl – a korhatárt figyelmen kívül hagyva – vittek 18. életévüket be nem töltött fiatalokat, gyermekeket és 50 éven felüli személyeket is. A legidősebb beregszászi elhurcolt például 1868-ban született, ami azt jelenti, hogy 1944-ben 76 éves volt.¹⁸

¹⁷ Закарпатські угорці і німці: інтернування та депортаційні процеси. 1944-1955 рр. Архівні документи і матеріали. Упорядник – О. М. Корсун. Редакційна колегія: І. І. Качур (голова редколегії), Б. О. Гиардіонов, Ю.Ю. Дупко, З. М. Кірман, О. М. Корсун (керівник ред. – видав. гр.), І. Ю. Коршнінський, М. Д. Місюк, М. В. Олашин, О. М. Рішко, А. М. Фукс, С. В. Шалда. Всеукраїнське державневидавництво «Карпати», Ужгород, 2012. 164-165., A parancs szövegét magyar nyelven idézi: Dupka György: Egyetlen bűnük magyarságuk volt. Ungvár – Budapest, Patent – Intermix, 1993. 1-5.

¹⁸ KTÁL, P-14. fond, op.1., od.zb. 215. 12.

Miután a legközelebbi városparancsnokságon a környező településekről összegyűjtötték az embereket, szigorú, fegyveres katonai kísérettel gyalog indították őket útnak a szolyvai gyűjtő- és elosztótáborba: „...*oroszkatonák meg partizánok kísérték és vertek, így mentünk Szolyváig.*”¹⁹ A hideg, az éhezés és a járványos megbetegedések miatt a legyengült foglyok tömegével haltak meg. A fogva tartás embertelen körülményei miatt egyes vélemények szerint itt pusztult el a legtöbb kárpátaljai magyar.²⁰ A szolyvai megpróbáltatásokat túlélő foglyokat bizonyos idő – (egyesek esetében néhány nap, mások csoportokat illetően néhány hét vagy hónap) – után továbbhajtották, az Uzsoki hágon keresztül Sztarij Szamborig, ahol marhaszállító vagonokba zsúfolva őket megkezdődött a kiszállításuk a Szovjetunió különböző területein létrehozott GUPVI-lágerekbe.

Az elhurcolt foglyok számára vonatkozólag fontos információk halmazát tartalmazzák a Dupka György és Alekszej Korszun által feltárt és közreadott 4. Ukrán Front vezetésének jelentései. Az egyik ilyen legkorábbi, 1944. december 6-án kelt összesítő jelentés szerint Petrov tábornok és Fagyejev vezérőrnagy arról számol be Berijának, hogy „a felszabadított Kárpátontúli Ukrajna” területén jelentős számú hadköteles, 18-50 év közötti, magyar nemzetiségű személy tartózkodik, illetve hogy végrehajtották a 0036. számú határozatot a magyar és német nemzetiségű katonák és tisztek, továbbá e nemzetiségekhez tartozó 18-50 év közötti hadköteles személyek összegyűjtésére vonatkozólag. A jelentést tevők hangsúlyozzák, hogy az összegyűjtési akció nem vonatkozott a cseh, ruszin és ukrán nemzetiségű lakosokra. E szerint a dokumentum szerint is megerősítést nyer, hogy az akció

¹⁹ Jana Pál (szül. 1925) feketepataki, málenkij robotra deportált túlélő visszaemlékezése. Az interjú készítésének időpontja: 2006. április.

²⁰ BOTLIK József – DUPKA György: *Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918–1991.* Mandátum – Universum, 1991. 55.

Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának vezetősége több alkalommal is kérvénnyel fordult az USZSZK Népbiztossága Elnöki Tanácsához, illetve személyesen Nyikita Hruscsovhoz, amelyben leírják, hogy a második világháború idején a fronton harcoló kárpátontúli ukránok jelentős része esett a Vörös Hadsereg fogságába. A mellékelt lista alapján²³ a szovjet hadifogolytáborokban – Magyarország és Románia területén – a Néptanács által összeállított, 1945. augusztusi adatok szerint 18 640 katonaköteles kárpát-ukrán állampolgár raboskodott. A kérvényben felhívják Szovjet-Ukrajna vezetőségének figyelmét arra, hogy Kárpátontúli Ukrajna jelentős harcok színtere volt, melynek következtében a terület nagyon súlyos károkat szenvedett el és nincs elég munkaerő a városok és falvak újjáépítésére.²⁴ Hasonló tartalmú kérelem született a Vörös Hadsereg hadifogolytáborainak vezetősége felé a magyar hadsereg soraiban munkaszolgálatosként tevékenykedő „kárpátontúli” ukránok hazaengedése ügyében.²⁵

Mindennek következtében Iván Turjanica utasítására 1945 júliusában Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa körlevelet adott ki a körzet bizottságok és a közigazgatásuk alá tartozó települések néptanácsi elnökeinek az adott község férfilakosságának hollétét tartalmazó összeírást illetően. Ezen lista szerint 1945 nyarán 28 098 kárpátaljai lakos raboskodott hadifogoly-, illetve munkatáborban, akiknek túlnyomó többsége a térség alföldi, magyarlakta részből származtak.²⁶

Fagyjev vezérőrnagynak, a 4. Ukrán Front hátszágának ellenőrzésével megbízott NKVD-osztagok parancsnokának és Boszij ezredesnek 1944 decemberében írt jelentése szintén alátámasztja a fenti adatokat: 1944. november 18-tól december 16-ig az NKVD-oszta-

²³ KTÁL, F. P-14., op.1., od.zb. 207-210.

²⁴ KTÁL, F. P-14., op.1., od.zb. 204.

²⁵ KTÁL, F. P-14., op.1., od.zb. 205.

²⁶ KTÁL, F. P-14., op.1., od.zb. 215-232.

gok összesen 22 951 embert tartóztattak le és továbbították hadifogolytáborba. [...] A hadtápterület megtisztítására indított akció folytatódik.”²⁷ Ahogy azt a jelentés utolsó mondatában olvashatjuk, a „tisztoztatás” valóban tovább folytatódott. Ismeretes, hogy az ezután megjelent 00520. számú parancs értelmében, a második deportálási hullám keretében internálták a Kárpátalján még megmaradt német nemzetiségű lakosság jelentős részét: a 17-45 év közötti munkaképes német férfiakat és a 18-30 év közötti munkaképes német nőket.

A málenkij robot keretében végzett elhurcolások és a görögkatolikus felekezethez való hovatartozás közötti összefüggés vizsgálata

Több adatközlő elmondása alapján a görögkatolikusok által is lakott falvakban a málenkij robot úgy jelenik meg, mint kizárólag a reformátusokat és a római katolikusokat érintő megtorlás, ugyanis a szovjet megszálló erők a görögkatolikusokat ukrán vagy ruszin nemzetiségűnek tudták be, így ők megmenekültek a deportálások elől. Erről tanúskodik a következő, görögkatolikusok által is lakott településen, Tiszaújlakon élő szemtanú: „*Mert ugye '45-ben, mikor bejöttek az oroszok, elvitték a magyarokat a lágerbe. Görögkatolikusokat nem vittek senkit. És egy görögkatolikus nem ment, Karácsfalváról senki. Innen, Újlakról se ment egy görögkatolikus se. Csak a magyarokat vitték a lágerbe, a reformátust, katolikusokat, mert az magyarul... De itt akkor még a vallás is bejátszott abba, hogy ha görögkatolikus, tehát ukrán. Tehát ha ukrán, akkor nem ellenség. Akkor nem kell bántani. Tehát ha nem magyar, akkor... De ha magyar, akkor vitték.*”²⁸ Egy 1924-ben született, a lágert megjárta túlélő visszaemlékezése is a fenti állításokat támasztja alá: „*Az oroszok...*

²⁷ Корсун О. М., 2012. 165-166. A dokumentumot magyar nyelven először közreadta: DUPKA Gy. – KORSZUN A. 1997. 73-75.

²⁸ 1936-ban született adatközlő visszaemlékezése. Közli: MOLNÁR D. Erzsébet. A szovjet rendszer kiépítésének korszaka a kárpátaljai magyarság kollektív emlékezetében. *Mediárium*. Kommunikáció – Egyház – Társadalom, V. évfolyam, 3. szám, 2011. 48.

*az oroszok bejöttek, akkor vitték el a magyarokat. Görögkatolikust nem bántottak, csak a római katolikust, reformátust, ezeket vitték.*²⁹

Az elhurcolások okát taglalva a nemzetiség több esetben összemósodik a felekezeti hovatartozással:

„– *Mert magyarok voltunk. Ha kérdezte, milyen nemzetű vagyunk, mondtuk, hogy magyarok. Voltak görögkatolikusok. Volt Blanár Miklós, volt egy öccse, az azt mondta görögkatolikus – ő is magyar volt pedig – azt nem vitték el, a bátyját meg elvitték. Szóval fejetlenül ment.*

– *Ezek szerint, aki azt mondta, hogy görögkatolikus, azt nem vitték el? [M.D.E.]*

– *A magyart, reformátust elvitték, az orosz, mert oroszoknak mondják a görögkatolikust – most is mondják, hogy orosz vallású – azokat meg nem vitték. Vót, aki itthon maradt. Nem sokan maradtak itthon.*³⁰

A visszaemlékezéseket támasztja alá az Ideiglenes Kormány miniszterelnökének, Dálnoki Miklós Bélának 1945. január 7-én írt levele: „Bereg vármegyéből magyar férfiakat vittek el közel két hónappal ezelőtt munkaszolgálatra. Beregszász városából és a szomszédos községekből, melyek a trianoni szerződés értelmében Csehszlovákiához tartoznak, november 19-én elvitték a 18-50 év közötti magyarokat. Ugyancsak elvitték Bereg vármegye trianoni területéről, a beregszász-vásárosnaményi műúttól keletre eső községekből november 21-én a 18-50 év közötti férfiakat. Ez utóbbiak közül a papokat, ruszinokat, cigányokat, zsidó és görögkatolikus vallásúakat visszaküldték Beregszászból a családjukhoz.”³¹

²⁹ 1924-ben született túlélő visszaemlékezése. Közli: Molnár D. E. 2011. 48.

³⁰ Papp Ferenc (szül. 1927, Csetfalva), volt donbázi munkaszolgálatos visszaemlékezése. Az interjú készítésének időpontja: 2001. június

³¹ SZŰCS LÁSZLÓ (szerk.): Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1944. december 23. – 1945. november 15. INK minisztertanácsi jegyzőkönyvei, Budapest, 1997. 149.

Ezen kívül rendelkezésünkre áll az 1945-ben sztálini munkatáborokban raboskodó személyek számára vonatkozó adatsor települési bontásban. Továbbá ismerjük az 1941-es népszámlálás településenkénti bontású vallási és nemzetiségi adatsorait. Ha a települések népességszámából kivonjuk az 1944. május-júniusában elhurcolt zsidó lakosságot, akkor meg tudjuk becsülni az egyes települések tényleges lakosságát, illetve vallási összetételét az 1941-es adatok alapján. A férfi-nő arány országos mutatója 49-51%, így a települések férflakosságát is meg tudjuk becsülni, ami alapján kiszámolhatjuk a táborokban lévő férfiak arányát is.³²

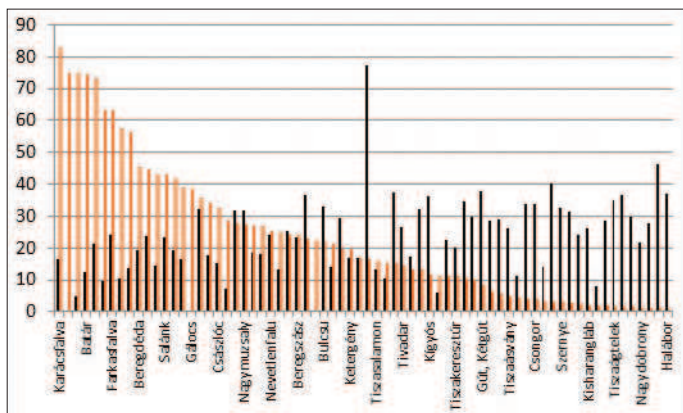
Ezen adatok birtokában lehetőségünk van megvizsgálni, hogy van-e összefüggés az egyes települések vallási felekezeteinek aránya és az adott településről elhurcoltak aránya között. Az atrocitások elsősorban a magyar és német lakosságot érintették. Ám a görögkatolikus vallás a német lakosságra nem volt jellemző, a ruszin lakosságon kívül a magyarok voltak e hit követői. Hogy biztosak legyünk benne, hogy a görögkatolikus gyülekezetet a településen magyarok alkotják, csupán azokat a magyar településeket vizsgáltuk meg, ahol az 1941-es népszámlálás adatai alapján a magyar anyanyelvűek aránya meghaladja a 90%-ot. Így azok a magyar települések nincsenek benne, amelyek területére a csehszlovák időszakban ruszinokat telepítettek (Bátyú, Som, Bótrágy, Kisgejőc, Macsola, stb.), akik egy része görögkatolikus vallású és 1941-ben az adott településhez tartoztak statisztikailag. Ennek a kritériumnak 70 település felelt meg, melyek kivétel nélkül Kárpátalja alföldi részén találhatóak. A vizsgált minta vallási összetételét illetően a reformátusok alkotják a legnagyobb számú vallási közösséget, a minta 60%-át. A görögkatolikusok 23%, a római katolikusok 15%, egyéb 2%.

³² A DEGOB-jegyzőkönyvek túlélőinek nemek szerinti megoszlása. Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság honlapja. <http://www.degob.hu/index.php?showarticle=2> (Letöltés ideje: 2015. február 20.)

Az összefüggések vizsgálatára a korrelációs számítás ad megoldást. Az összevetendő adatsorok (elhurcolt férfiak aránya, görögkatolikusok aránya, reformátusok aránya, római katolikusok aránya) közül a római katolikus arány szignifikánsan különbözött a normálistól, így a Pearson-féle korreláció nem alkalmazható erre az esetre. A görögkatolikusok, a reformátusok és az elhurcolt férfiak szignifikánsan nem különböztek a normális eloszlástól, így alkalmazhatónak ítéltük a Pearson-féle korrelációt. A korrelációanalízist szintén az SPSS statisztikai programmal végeztük.

A görögkatolikus vallású és az elhurcoltak aránya közötti összefüggések vizsgálatakor a magyarlakta településeken negatív korreláció $-0,447$ mutatkozott. (4. ábra).

3. ábra. A lágerekben raboskodó férfiak aránya (feketével) és a településen élő görögkatolikusok aránya (narancssárgával) százalékban

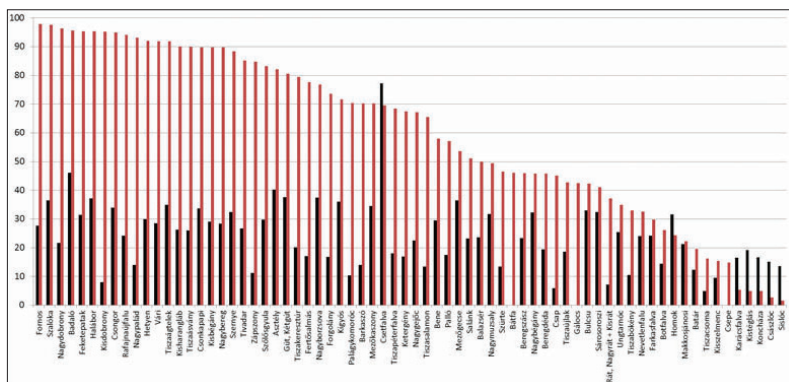

Szerkesztette: Molnár D. Erzsébet – Molnár D. István
 Forrás: Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880 – 1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1996.,
 KTÁL, F.P-14, op. 1., od. zb. 215-232.

Ezek szerint minél magasabb volt a görögkatolikus hívek aránya, annál kisebb mértékű a sztálini légerekben tartózkodók aránya a településről, ami alátámasztja azt a visszaemlékezők által közölt információt, miszerint ha valaki görögkatolikus vallásúnak vallotta magát, akkor nem vitték el.

Ellenpróbaként elvégezve a korrelációs számítást az elhurcolt református felekezethez tartozó személyek esetében, megállapíthatjuk, hogy a korrelációs együtthatók egybehangzóan szignifikáns összefüggést jeleztek a református vallásúak aránya és az elhurcoltak aránya között a magyarlakta településeken, ami nem meglepő, hiszen a magyarok többsége református vallású volt, illetve, aki református volt az szinte biztosan magyar is volt. (4. ábra)

4. ábra A légerekben raboskodó férfiak aránya (feketével) és a településen élő reformátusok aránya (pirossal) százalékban

Szerkesztette: Molnár D. Erzsébet – Molnár D. István

Forrás: Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880 – 1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1996., KTÁL, F.P-14, op. 1., od. zb. 216-232.

Ez a tény is az elhurcolások etnikai jellegét támasztja alá, ugyanis a Kárpátaljára érkező szovjet megszálló erők nem voltak tisztában a te-

rület nemzetiségi összetételével, így azzal sem, hogy a régióban létezik magyar nemzetiségű görögkatolikus közösség, akiket automatikusan szlávoknak tudva be, nem hurcoltak el.

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy görögkatolikus vallású személyek egyáltalán ne raboskodtak volna GUPVI lágerekben, sőt biztos ismereteink vannak arra vonatkozóan, hogy vittek el görögkatolikusokat is málenkij robotra. Kutatásunk az általános összefüggésekre mutat rá, azonban léteznek az általános tendencián kívüli esetek, amikor például az összegyűjtésben részt vett egy helybeli, a szovjet hatóságoknak segédkező, lakos, aki elárulta görögkatolikus, magyar nemzetiségű falubelijét, vagy pedig egyszerűen rákérdeztek a nemzetiségre, amit önbevallás útján állapítottak meg és a magukat magyarnak vallók – görögkatolikusságuk ellenére – szintén a deportálandók közé kerültek.

Összegzés

A kutatás során – a Pearson-féle korrelációs analízismódszerével – bizonyítást nyert ama hipotézis, amit a visszaemlékezések alapján állítottunk fel, és amelyre vonatkozóan utalást találunk Dálnoki Miklós Bélának a szovjet vezetésnek írt levelében arra vonatkozóan, hogy a nagyobb lélekszámmal rendelkező görögkatolikus községeket nem, vagy csak kisebb mértékben érintették a málenkij robot eseményei. Ez a tény is az elhurcolások etnikai jellegét támasztja alá, ugyanis a Kárpátaljára érkező szovjet megszálló erők nem voltak tisztában a terület nemzetiségi összetételével, így azzal sem, hogy a régióban létezik magyar nemzetiségű görögkatolikus közösség, akiket automatikusan szlávoknak tudva be, nem hurcoltak el. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a görögkatolikus felekezethez tartozók a későbbiekben nem váltak a kommunizmus áldozatává, hiszen közismertek a szovjet hatalomnak azon intézkedései, amelyeket az unitus egyház, és a pravoszláv egyházba be nem lépő görögkatolikus papok ellen foganatosítottak.

Felhasznált forrás- és irodalomjegyzék

Források

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL)

F.P-14., op.1., od. zb.204-210.

F.P-14., op.1., od. zb.215-232.

Szakirodalom

BOGNÁR Zalán: Hadifogolytáborok és (hadi)fogolysors a Vörös hadsereg által meg- szállt Magyarországon 1944–1945. Kairosz Kiadó, Budapest, 2012.

BOLLA Marianna – KRÁMLI András: Statisztikai következtetések elmélete. Typo- tex Kiadó, Budapest, 2005.

BOTLIK József – DUPKA György: *Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918–1991*. Mandátum – Universum, 1991.

DUPKA György: Egyetlen bűnük magyarságuk volt. Ungvár – Budapest, Patent – Intermix, 1993.

CSATÁRY György: Az 1944-es elhurcolás a Területi Állami Levéltár anyagainak tükrében. Évgyűrűk '90. Irodalmi, művészeti és társadalompolitikai kiadvány. Ungvár, 1991.

FALUS Iván – OLLÉ János: Statisztikai módszerek pedagógusok számára. Okker Kiadó, Budapest, 2000.

GYURGYÍK László: Magyar mérleg – A szlovákiai magyarság a népszámlálási és a népmozgalmi adatok tükrében. Kalligram Könyvkiadó. Budapest, 1994.

KARLAKI Orsolya: Ritka minta: Fehér holló őrs. Múltunk. 2005. 4sz.

Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1996.

Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880–1941). Központi Statisztikai Hiva- tal, Budapest, 2000.

MOLNÁR D. Erzsébet. A szovjet rendszer kiépítésének korszaka a kárpátaljai ma- gyarság kollektív emlékezetében. *Mediárium*. Kommunikáció – Egyház – Tár- sadalom, V. évfolyam, 3. szám, 2011.

MOLÁR D. István: Perifériáról perifériára. Kárpátalja népessége 1869-től napjain- kig. MTA Kisebbségkutató Intézet – Kalligram, Budapest, 2018.

MOLNÁR József – MOLNÁR D. István: Kárpátalja népessége és magyarsága a nép- számlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Kárpátaljai Magyar Pedagógusz- szövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, PoliPrint, Beregszász, 2005.

STARK Tamás: „Budapest felé fordultak védelemért...” In: Fedinec Csilla – Vehes Mi- kola (szerk.): Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra. Budapest, Ar- gumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010. 247-251.

SZŰCS LÁSZLÓ (szerk.): Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1944. december 23. – 1945. november 15. INK minisztertanácsi jegyzőkönyvei, Budapest, 1997.

TóTH Eszter Zsófia: Munkásság és oral history. Múltunk. 2005. 4 sz.

Закарпатські угорці і німці: інтернування та депортаційні процеси.

1944-1955 рр. Архівні документи і матеріали. Упорядник – О. М. КОРСУН. Редакційна колегія: І. І. КАЧУР (голова редколегії), Б. О. ГИАРДИОНОВ, Ю.Ю. ДУПКО, З. М. КІЗМАН, О. М. КОРСУН (керівник ред. – видав. гр.), І. Ю. КОРШІНСЬКИЙ, М. Д. МІСЮК, М. В. ОЛАШИН, О. М. РІШКО, А. М. ФУКС, С. В. ШАЛДА. Всеукраїнське державне видавництво «Карпати», Ужгород, 2012.

Oral history

Jana Pál (1925) feketepataki, málenkij robotra deportált túlélő visszaemlékezése. Az interjú készítésének időpontja: 2006. április.

Papp Ferenc (1927), volt donbászi munkaszolgálatos visszaemlékezése. Az interjú készítésének időpontja: 2001. június

Internetes források

STRADLING, Bob: A huszadik századi európai történelem tanítása. Részlet az Európa Tanács a „Huszadik századi európai történelem tanulása és tanítása” c. programjából.

Magyar változat: Világpolgár 2000 Oktatási Tanácsadó Iroda www.tusarok.org/rovatok/cikk.php?id=1312 (Letöltés ideje: 2014. szeptember 10.)

A DEGOB-jegyzőkönyvek túlélőinek nemek szerinti megoszlása. Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság honlapja. <http://www.degob.hu/index.php?showarticle=2> (Letöltés ideje: 2015. február 20.)

A SZERZŐK KISLEXIKONA

BEKE MIHÁLY ANDRÁS

(Bukarest, 1956. május 5.) magyar író, újságíró, műfordító, kultúrdiplomata. Beke György író fia. Kolozsvárt érettségizett, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem filológiai karán magyar–oroszc szakos diplomát szerzett. Diákkorától publikált irodalmi lapokban, első írása a Jóbarátban jelent meg (1969). 1977–1980-ig az Echinoc magyar oldalainak felelős szerkesztőjeként működött. Egyetem után Sepsiszentgyörgyön tanár. 1984-től Magyarországon él. 1984-től a Mestermunka, majd a Köznevelés szerkesztő-riportere, 1990-től a Heti Magyarország szerkesztő-riportere, rovatvezetője. 1992-től a Magyar Televízió Külpolitikai főszerkesztőségének (Panoráma) előbb külső, majd 1994-től belső szerkesztő-riportere. 1997-ben az MTV Rt. Határon túli magyarok szerkesztőségének szerkesztő-műsorvezetője. 2002. január 15-től a Magyar Televízió Rt. Irodalmi és Drámai szerkesztőségének vezetője.

Közben 1995-től a Duna Televízió külsős riportere és az Új Magyarország külsős rovatvezetője (Határon túli magyarok). 1997-től a Magyar Rádió külső munkatársa és az Európai Néppárt hírlapjának (PPE-News) a magyarországi munkatársa (fordítója és kiadója, 1997–2001). 2001-ben a Duna Televízió Világtérkép c. külpolitikai magazinjának a felelős szerkesztője (Vári Kolos néven). 2000–2002-ig a Magyar Demokrata Fórum külpolitikai tanácsadójaként működött.

2003. szeptember elsejétől 2008. június 30-ig Magyarország bukaresti Magyar Kulturális Intézetének az igazgatója (I. tanácsosi diplomáciai, és minisztériumi főosztályvezetői rangban). (A bukaresti intézet igazgatójaként kezdeményezte az intézmény működésének kiterjesztését a Moldvai Köztársaságra; megszervezte a román és magyar történészek konferenciáját, megteremtette a dokumentumfilm-fesztivált; valamint kezdeményezte az Intézetek éjszakájá-

nak azóta más országokban is megtartott rendezvényét stb.). 2008. szeptember 1-jétől ismét a Magyar Televízió Zrt. munkatársa volt (A Memento '89 c. műsor ötletgazdája és szerkesztője, a Ma Reggel c. műsor szerkesztője, majd az Európa Magyarországon c. műsor felelős szerkesztője.) 2011 és 2013 között a Nemzetközi Visegrádi Alap, magyarországi megbízottjaként tartott előadásokat. 2013–2014-ben a Nemzetstratégiai Kutatóintézet igazgatóhelyettese. 2014. március 15-től diplomata, a Külgazdasági és Külügyminisztérium Kulturális Diplomáciai Főosztályán vezető főtanácsos, közigazgatási tanácsadó. 2017 október elejétől a beregszászi Magyar Konzulátus első beosztottja.

Kötetek

Bábel-tornyan, Echinox-antológia (szerkesztés), Kriterion, Bukarest, (1983.)

Paul Drumaru: Főpróba, Európa (regényfordítás románból), Budapest, (1989);

Illúziók kora, Erdély, (esszéinterjú), Széphalom könyvműhely, Budapest, (1994)

Wilfried Martens: Az egyik és a másik Európa, (fordítás franciából), Püski, Budapest, (1996)

Hunok Európában, Gondolatok a magyar kulturális diplomáciáról (Magyar Múzsza Könyvek, 2010)

Alain Minc: A káosz kontinense, Új középkor (fordítás franciából)

Nincsen számodra hely, Magyar Napló kiadó, Rádiusz könyvek, Budapest, 2020.

Díjak, elismerések

Móricz Zsigmond-ösztöndíj (1985)

A Palócföld Madách-pályázatának díjazottja az esszé-kategóriában (1988)

A Magyar Külügyminisztérium és az Európai Újságírók Szövetsége EU integrációs cikkpályázatának a fődíja (1997)

A román Kulturális Érdemrend lovagja, Nagytiszti fokozat (Ordinul Meritul Cultural, Mare Ofiter) 2004.

Hűség a Hazához érdemkereszt (Igazolt Magyar Szabadságharcos Világszövetség és a Pofosz kitüntetése), 2010.

BIMBA BRIGITTA

(Bátyú, 1994. január 27.) 2011-ben érettségizett a Bányai Középis-
kolában. Mester fokozatú diplomát szerzett történelemből az UNE,
akkori nevén Magyar Tannyelű Humán- és Természettudományi
Kara magyar történelem és európai integráció szakán. Jelenleg a Deb-
receni Egyetem Történelmi Néprajzi Doktori Iskolájának doktoran-
dusz (PhD) hallgatója.

BRENNER KOLOMAN

(Sopron, 1968. május 28.) magyarországi német nyelvész, germa-
nista, politikus, egyetemi docens. 2014 és 2017 között az ELTE Böl-
csészettudományi Kar Germanisztikai Intézetének igazgatóhelyette-
se. Kutatási területe a német nyelv fonetikája és fonológiája, német és
összehasonlító dialektológia, valamint a kisebbségi nyelvek és a több-
nyelvűség kérdésköre. Aktív szereplője a magyarországi német közélet-
nek. 2018-tól országgyűlési képviselő. A Jobbik frakcióvezető-helyet-
tese. Az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének a tagja. 2020-tól az
Országgyűlés alelnöke.

BOTLIK JÓZSEF

(Szöny, 1949. január 15.) magyar történész, író, egyetemi oktató, új-
ságró. Gyermekek- és ifjúkorát Dunaalmáson töltötte. Anyai ágon fel-
vidéki, apai ágon székelyföldi (Gyergyó) gyökerű, ami döntően meg-
határozta az elszakított területen élő kisebbségi magyarság sorsa iránti
elkötelezettségét. 1974-ben újságró, 1980-ban az Eötvös Loránd Tu-
dományegyetemen történelem szakos középiskolai tanári és könyvtá-

ros képesítést, 1996-ban pedig a Sola Scriptura Lel-készképző és Teológiai Főiskolán hittanári oklevelet szerzett. 1982-ben egyetemi doktori, 2004-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen PhD doktori fokozatot kapott. Ugyanezen évtől a Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatója, egyetemi docens. A PPKE Történelemtudományi Doktori Iskola oktatója, témakiírója, témavezetettjei közül öten szereztek PhD fokozatot, közülük öten kárpátaljaiak: Seremet Sándor, Tutuskó Ágnes, Riskó Mariann, Szanyi M. József, valamint Dupka György belső opponense volt. Két fő doktori cselekménye folyamatban, 10 fő abszolutóriumot szerzett. A PPKE Történelemtudományi Doktori Iskola Tanácsának belső, választott tagja (2010–2017). Kutatási területe a XX. századi magyar történelem és a határon túli magyarság története.

Eddig 22 könyve jelent meg, ebből kettő az Amerikai Egyesült Államokban angol nyelven. Ezen kívül 200 tudományos publikációja látott napvilágot, valamint 35 hosszabb történelmi ismeretterjesztő filmet (ebből 30-nak a forgatókönyvét is írta) és 40 önálló rádióműsort készített.

Fő művei:

1988 Erdély tíz tételben (1918-1940). Budapest, 1997;

Hármas kereszt alatt. Görögkatolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig. 1646-1997. Budapest, 2000;

Egestas Subcarpathica - Adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX-XX. századi történetéhez. Budapest, 2001;

Gát (Falumonográfia). Budapest, 2003;

A hűség csapdájában. Kovács Vilmos (1927-1977). Pályakép és korrajz. Ungvár-Budapest, 2005;

Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpát-alján I. köt. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok 1938–1945., II. köt. A Magyarországhoz történt visszatérés után 1939–1945. Nyíregyháza, 2007;

A magyar közalkalmazottak tömeges kiűzése Burgenland-ból. Ki-szebségkutatás 2007/1., 2008;

Eduard Beneš and Podkarpatská Rus. Hungarians, Rusins and Czechs in Subcarpathia a 1919-1938/1939 Corvinus Publishing 2008, Printed in the United States of America Library of Congress No.: 2008927406., 2008; Nyugat-Magyarország sorsa 1918–1921. Vasszilvagy (Második, javított kiadás, 2012), 2010;

Görögkatolikus vértanúk a Kárpát-medencében 1914-1976. Budapest, 2011;

Az örvidéki magyarság sorsa 1922-1945. Vasszilvagy, 2012;

The Fate of Western Hungary 1918–1921 Matthias Corvinus Publishers Buffalo–Hamilton 2012 Printed in the United States Library of Congress Control Number: 2012947894., 2013;

Egán Ede, a magyar és a ruszin nép vértanúja. Trianoni Szemle V/1-2. szám 2013. január–június, 14–26., 2015; Az örvidéki magyarság sorsa 1945–1989- Kitekin-téssel 2014-ig. Vasszilvagy, 2015;

A reménnyel győzködjük magunkat. Magyarok a délszláv háborúban 1991–1998. Budapest, 2016;

A nemzetpolitikus Bartha Miklós (1848–1905) élete, munkássága és emlékezete. Lakitelek, 2018;

A magyar nemzetpolitika előfutárai. Darányi Ignác - Egán Ede - Kazy József. Budapest. Társszerző: 1991;

Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918-1991. Budapest–Szeged (Dupka Györggyel), 1993;

Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. Budapest–Ungvár. (Dupka Györggyel), 1994;

Eltévedt mezsgyekövek. Adalékok a délvidéki magyarság történetéhez 1918-1993. Budapest (Csorba Bélával és Dudás Károllyal).

Díjak, elismerések: Váradi-Sternberg János-díj (2000), Magyar Művészetért Díj (2009), Pro Patria in Exteris (Corvinus Society Kanada, 2009), Kárpátaljai Magyar Nívódíj (2010), Hodinka Antal-díj (2010), Pável Ágoston Emlékérem (Vas Megye Önkormányzatának Közgyűlése, 2012).

DUPKA GYÖRGY

(Tiszabökény, 1952. április 11.) PhD, történész, kiadói főszerkesztő, a Szolyvai Emlékparkbizottság felelős titkára. 1979-ben Ungváron szerzett magyar szakos bölcsészdiplomát. 2008 őszén az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karán kulturális mediátor szakos másoddiplomát kapott. Mint elkötelezett GULÁG-GUPVI-kutató több tanulmányúton (Donyec-medencében, az Ural környéki megyékben stb.) vett részt, ahol az egykori fogolytáborok helyszíneit, a megmaradt lágertemetőket kereste fel. 25 éves kutatói eredményeit, eddigi feltárásait, a tanulmányutak során szerzett tapasztalatait az Intermix Kiadónál megjelent munkáiban összegezte (Szolyva a mi Golgotánk, 2012, „Hova tűnt a sok virág...”, 2013), amelyek alapot képeztek a doktori (PhD) értekezése megírásához is. 2014. szeptember 19-én a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történelemtudományok Doktori Iskolájában A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben (A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa határozatainak végrehajtása az NKVD-jelentések tükrében, 1944–1946) címmel megvédte doktori (PhD) disszertációját a legmagasabb minősítéssel. Nevéhez fűződik a Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozat (1992) beindítása és gondozása, amely mára a 300. kötetnél tart. 2002-től az Együtt című folyóirat felelős kiadója. 2008-tól ügyvezető igazgatóként a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) egyik létrehozója és vezetője. Munkáinak elektronikus változata a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet honlapján olvashatók. 2017. augusztus 20-án Áder János, Magyarország Köztársasági Elnöke mások mellett állami kitüntetésben részesítette a GULÁG-GUPVI-kutatók egy csoportját, köztük magas színvonalú munkájáért ő is a Magyar Érdemrend Lovagkereszt polgári tagozat kitüntetését vehette át.

HACK FERENC MIHÁLYNÉ

Született *Szilbereisz Marianna* (Medgyesegyháza, 1968.01.05.): történelemtanár, okleveles történész. Munkái: 1986-2020 között tanító, tanár Almáskamaráson és Kunágótán, 2020 júniusa óta a Békéscsabai Tankerületi Központ tanügy- igazgatási referense. Család: 3 leánygyermek (Anita, Enikő, Dóra). Nemzetiség: német. 1994 óta alapítóként, német nemzetiségi képviselőként, elnökként tevékenykedik. Almáskamaráson. Legfőbb nézete: Át kell örökíteni az utókorra német nemzetiségi hagyományainkat! Kutatási területe: malenkij robotra hurcolás, kitelepítés Almáskamaráson és környékén. A pécsi Német Kör szervezésében Donyec-medencei (2009), uráli, baskírföldi (2012) kutatóúton vett részt.

HORVÁTH MIKLÓS

Fontosabb szakmai adatok: hadtörténész, egyetemi tanár (PPKE BTK). Tudományos fokozatok és megszerzésük éve: a politikatudományok egyetemi doktora – 1989; a hadtudomány kandidátusa – 1996; a Magyar Tudományos Akadémia doktora – 2003; habilitáció – 2004.

Horváth Miklós (1953.) hadtörténész, egyetemi tanár a Magyar Néphadsereg történetével kapcsolatos kutatásait 1983-ban kezdte meg, 1989-ben egyetemi doktori címet szerzett. 1990-ben került a Hadtörténeti Intézetbe kutatónak, 2003 és 2005 között a Hadtörténeti Intézet igazgatója. Fő kutatási területe az 1956-os forradalom és szabadságharc és a hidegháború időszakának hadtörténete. 1996-ban lett hadtudomány kandidátusa, 2003-ban elnyerte a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) doktora címet, 2004-ben habilitált hadtörténelemből. 2005 szeptemberétől a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának egyetemi tanára. Az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottságának és a Magyar Akkreditációs Bizottság Társadalomtudományi Bizottságának tagja.

A Terror Háza Múzeum történésze és a Kommunizmuskutató Intézet tudományos főmunkatársa 2017 június 17-ig.

Főbb művei:

Maléter Pál (1995, 2002);

Szovjet katonai intervenció 1956 (1996, 2001; angolul 1999);

1956 hadikrónikája (2003; lengyelül 2006);

In memoriam (Tulipán Évával, 2006);

Keresztutak: Magyar Néphadsereg, 1956 (Tulipán Évával, 2006);

Koronatanúk jeltelen sírgödrökben (Zinner Tiborral, 2008);

Hadsereg és fegyverek 1956 (Kovács Vilmossal, 2011);

Kényszerkirándulás a Szovjetunióba (Olekszandr Pahiryával, 2012);

Budapest 1956: Időutazás - A Journey to the Past (magyar és angol nyelvű Szikits Péterrel);

Magyarország az atomháború árnyékában (Kovács Vilmossal 2016)

Fő kutatási területek:

A XX. század második fele egyetemes és magyar hadtörténelmi vonatkozásai, a magyar erőszakszervezetek története, kiemelten az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc, a Varsói Szerződés és a Magyar Néphadsereg történetének alap kutatás-szintű feldolgozása.

Jelentősebb publikációk magyar és idegen nyelven:

Horváth Miklós, Kovács Vilmos *Magyarország az atomháború árnyékában*, Budapest: Zrínyi Kiadó, 2016.

Horváth Miklós, Olekszandr Pahirya *Kényszerkirándulás a Szovjetunióba: Magyar deportáltak a KGB fogságában – 1956*, Budapest: Argumentum Kiadó, 2012.

Horváth Miklós, Kovács Vilmos *Hadsereg és fegyverek 1956* Budapest: HM Zrínyi Média Közhasznú Nonprofit Kft., 2011.

Horváth Miklós, Zinner Tibor *Koronatanúk jeltelen sírgödrökben: dokumentumok* Nagy Imre és társai pertörténeteire Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008.

Miklós Horváth *1956 Rozstrzelana rewolucja: walka zbrojna węgrov z interwencja sowieska* Krakow: Arkadiusz Wingert, 2006.

Horváth Miklós, Tulipán Éva *In memoriam 1956* Budapest: Zrínyi Kiadó, 2006.

Horváth Miklós, Tulipán Éva *Keresztutak, Magyar Néphadsereg, 1956* Budapest: H & T Kiadó, 2006.

Horváth Miklós *1956 hadikronikája* Budapest: Akadémiai Kiadó, 2003.

Horváth Miklós *Maléter Pál - OSIRIS-SZÁZADVÉG - 1956-OS INTÉZET*, Budapest, 1995., 2. javított kiadás H&T Kiadó, Budapest 2002.

Györkei Jenő - Horváth Miklós *Adalékok a szovjet katonai megszállás történetéhez* In: Szovjet katonai intervenció 1956 (Szerk.: Györkei Jenő és Horváth Miklós) Argumentum Kiadó - Budapest, 1996., második javított kiadás - H&T Kiadó, Budapest, 2001.

Miklós Horváth *Platz und Rolle Ungarns un der Ungarischen Volksarmee in der operativ-strategischen Planung des Warschauer Paktes* In: Hans-Hubertus Mach, László Veszprémy, Rüdigen Wenzke (szerk.) Die NVA und die Ungarische Volksarmee im Warschauer Pakt. Potsdam: Militärgeschichtliches Forschungsamt, 2011. pp. 47-60.

Horváth Miklós, Tulipán Éva *Krisenmanagement in Ungarn während und nach der Revolution von 1956* In: Torsten Diedrich und Walter Süß (szerk.) Militär und Staatssicherheit im Sicherheitskonzept de Warschauer-Pakt-Staaten. Berlin: Ch. Links Verlag, 2010. pp. 135-148.

Miklós Horváth *Plany ofensywy Ukladu Warszawskiego na poludniowo-zahodnim teátrze operacyjnym – natarcie prez Jugoslawie, „samoobrona” od granicy wegiersko-austriackiej do sycylijskiego Trapani* In: Gałuszka Tomasz, Illés Pál Attila, Miławicki Marek, Zágorhidi Czigány Balázs (szerk.) *Historicus Polonus - Hun-*

garus: Księga pamiątkowa ofiarowana Ojcu Józefowi Puciłowskiemu OP w siedemdziesiątą rocznicę urodzin, Krakow: Wydawnictwo Esprit, 2010. pp. 191-215.

Miklós Horváth *The Demonstrations become a revolution* In: Lee Congdon, Király Béla, Nagy Károly (szerk.) 1956: the Hungarian Revolution and War of Independence. 956 p. New Jersey: Boulder - Social Science Monographs - Atlantic Research and Publications, 2006. pp. 263-298. (Atlantic studies on society in change, 128; East European monographs; 700.) Vol. 40., War and society in East Central Europe.

Miklós Horváth *General characteristics of freedom-fighter groups* Ibid. pp. 384-397.

Miklós Horváth *Losses of life in the war and during the reprisals* Ibid. pp. 477-492.

Miklós Horváth Introduction Ibid. pp. 432-463.

Miklós Horváth *Soviet aggression against Hungary in 1956: operations „Wave” and „Whirlwind”* In: Király Béla, Kenneth Murphy, Veszprémi László (szerk.) The ideas of the Hungarian revolution, suppressed and victorious : 1956. 731 p. New Jersey: Atlantic Research and Publications, Inc., 2002. pp. 65-90.

Miklós Horváth *Soviet aggression against Hungary in 1956: operations „Wave” And „Whirlwind” The Ideas of the Hungarian Revolution*, Suppressed (1956), Victorious (1999-2000) Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány 2003. Edited by Lee W. Congdon and Béla K. Király. 2002. pp. 65-90.

Miklós Horváth *Die ungarische Volksarme und Revolution von 1956* In: Jan Fozzik (szerk.) Entstalinisierungskrise in Ostmitteleuropa 1953 - 1956. 393 p. München: Ferdinand Schöningh Verlag, 2001. pp. 113-139.

Miklós Horváth *Militärgeschichte Aspekte der ungarischen Revolution und des Freiheitskampfes von 1956*. In: von Winfried He-

inemann (szerk.) Das internationale Krisenjahr 1956 : Polen, Ungarn, Suez. 722 p. München: Oldenbourg Verlag, 1999. pp. 135-148.

Jenő Györkei and Miklós Horváth - *Additional Data on the History of the Soviet Military Occupation - Soviet military intervention in Hungary 1956.* - edited by Jenő Györkei and Miklós Horváth Atlantic Research and Publications, Inc - Central European University Press. 1999. pp. 4-125.

MAROSI ISTVÁN

(Beregszász, 1974. december 9.): gör. kat. lelkész, főiskolai lelkész, egyháztörténész. Házastársa Marosi Anita (Debrecen, 1976. május 11.), a Kárpátalja.ma munkatársa. A Beregszászi 3. Sz. Zrínyi Ilona Középiskolában tanult. A papi szeminárium elvégzése és pappá szentelése után több magyarlakta településen szolgált. Sok hasznos és közérdekű kezdeményezés megvalósítása fűződik a nevéhez. Emellett a Rákóczi-főiskolán működő görögkatolikus lelkészség, a GörögKör és az Ortutay-kollégium vezetője. Támogatja a Görögkatolikus Ifjúsági Szervezetet, hittantáborait és más rendezvények lebonyolítását. Elindította az Ortutay Elemér Keresztény Tudományos Diákköri Konferencia-sorozatot. A görögkatolikus kiadványok (Megmaradni, Kárpátikon) felelős szerkesztője, egyháztörténeti konferenciák, kiállítások stb. egyik fő szervezője. Könyvet írt a Kárpátalján élő görögkatolikus magyarokról. 2017-ben Beregszászban kezdeményezte az Ortutay Elemér Görögkatolikus Központ létrehozását és ezen belül működő Bendász István Görögkatolikus Könyvtár és Levéltár megalapítását. M.: Görögkatolikus magyarok Kárpátalján. Közösségek és temp-lomok. Szent Miklós Egyesület, Nagybégány–Beregszász, 2014; Marosi István (szerk.): „...a Munkácsi Egyházmegye fejlődése...” Tanulmányok és források Firczák Gyula munkácsi püspök munkásságának megismeréséhez, Nyíregyháza-Beregszász 2019, 400 o.; Az I. világháború és a görögkatolikusok. Tanulmánykötet, Társzerző: Suslik Ádám. Nyíregyháza – Beregszász 2020, 186. o.

MOTREVICS, VLADIMIR PAVLOVICS

(Polock, Fehéroroszország, 1952. október 14.) az Urali Állami Jogi Egyetem (Jekatyerinburg) Állam- és Jogtudományi Tanszékének professzora, történelemtudományok doktora.

Мотревич Владимир Павлович (10.14.1952., г. Полоцк (Белоруссия). Профессор кафедры истории государства и права Уральского государственного юридического университета (Екатеринбург), доктор исторических наук).

MESKÓ JÁNOS

(Ungvár, 1958. május 26.) helytörténész. A Sztálini Terror Áldozatai Kárpátaljai Emlékmúzeum megbízott vezetője. 1975-ben érettségizett az Ungvári 10. Számú Zalka Máté Középiskolában. 1990-ben elvégezte az Ungvári Állami Egyetem történelem szakát. 2006-ban az Ungvári Nemzeti Egyetem jogi karát. Különböző beosztásokban dolgozott. Kutatási területei: a magyar oktatás Kárpátalján a háború utáni szovjet korszakban, a Kárpáton túli Ukrajna átmeneti államalakulat 15 hónapos története, a Néptanács dekrétumai és rendeletei – az erőszakos szovjet politika 1944–1946 között, a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye története, a szovjet korszak és a várkerti temető lerombolása. Nyugdíjasként Ungváron él.

MOLNÁR D. ERZSÉBET

(1979, Beregszász) PhD, történész. 2002-ben a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola angol-történelem szakán végzett. Diplomaszerezés után a Főiskola Történelem és Társadalomtudományi Tanszékén kezdett dolgozni, illetve a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában folytatta tanulmányait. 2015-ben szerzett doktori fokozatot. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem és Társadalomtudományi Tanszékének oktatója, a Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont vezetője, il-

letve az intézmény Kiadói Részlegének munkatársa. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság szovjet lágerekbe történő deportálása, Kárpátalja szovjetizálása. Díjai: Magyar Arany Érdemkereszt (2017).

TÓTH MIHÁLY

(Mezőkaszony, 1954. október 5.), a jogtudományok kandidátusa, nemzetközijogász, a Szolyvai Emlékparkbizottság elnöke, 1987 és 1989 között Beregszász város polgármestere, 1992 és 1994 között a Beregszászi járás elnöki megbízottja, 1994–1998 között a kijevei parlament képviselője volt. Az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség tiszteletbeli elnöke. 2001–2020 között az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Koreckij Állam- és Jogtudományi Intézetének tudományos főmunkatársa. Kutatási témája az emberi jog, a nemzeti kisebbségek, és az önkormányzatiság jogának nemzetközi és alkotmányjogi vonatkozásai, a gyakorlatban is részt vesz az ukrajnai jogalkotásban, közel 100 tudományos munka szerzője, illetve társszerzője. Közéleti és tudományos tevékenységét, többek között, Ukrajnának az Érdeméért Érdemrend III. fokozatával (1997), az Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa Diszoklevelével (2006), és a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével (2009) ismerték el.

ZÉKÁNY KRISZTINA

(Ungvár, 1975. július 2.), az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének vezetője, docens, a filológiai tudományok kandidátusa. Kandidátusi értekezését 2002-ben védte meg az Ungvári Nemzeti Egyetemen *Ungvár és környékének földrajzi nevei* címmel. Tankönyvszerző, szerkesztő és fordító. Az általános és középiskolai magyar nyelv tankönyvek társszerzője. Szerkesztője volt a 2007-től 2009-ig évenként megjelenő *Kárpátika* c. tudományos cikk- és tanulmánygyűjteménynek, főszerkesztője az UNE Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézet Tudományos Közleményeinek, az *Acta Hungarica* című

tudományos cikkgyűjtemény, valamint a *Закарпатський філологічний збірник* főszerkesztő-helyettese volt. 2017-től a Pécsi Egyetem ECL Nyelvvizsgarendszer Nemzetközi Magyarországi Központja Ungvári Fiókintézményének koordinátora.

Kutatási területe: helynévtan, településtörténet, magyar nyelvtörténet, finnugrisztika, fordítástan, a magyar nyelv idegen nyelvként való oktatása.

ZUBÁNICS LÁSZLÓ

(Gut, 1971. május 20.), a történelemtudományok kandidátusa, helytörténész, kisebbségi politikus. 2009-től az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán-Magyar Oktatási és Tudományos Intézet igazgatóhelyettese, a Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék vezetője. Kutatási területe: Északkelet-Magyarország (a mai Kárpátalja) kora újkori történelme, ezen belül a nemesség szerepe e történelem formálásában. Eddig közel 10 könyvet adott ki, számos tanulmánya jelent meg a helyi és a magyarországi kiadványokban. Jelenleg a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet elnöke és az Együtt című folyóirat tanulmány rovatának a vezetője.

*Összeállította:
Dupka György*